

HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71

NCRV Vocaal Ensemble

6/7 Den Haag
Kloosterkerk 2.15 uur
7/7 Amsterdam
Noorderkerk 20.15 uur

NCRV Vocal Ensemble

Dirigent Marinus Voorberg

Instrumentalisten:

C. F. Bandel, Henk Knol,

C. van Steyn, Wil Eisma,

A. B. Elshout, A. van Gellekom,

Wim Koopman, A. v.d. Klaauw,

E. Noël, Hans Neuburger

Josquin des Pres

De profundis clamavi

Ave Maria

Ave Christe immolate

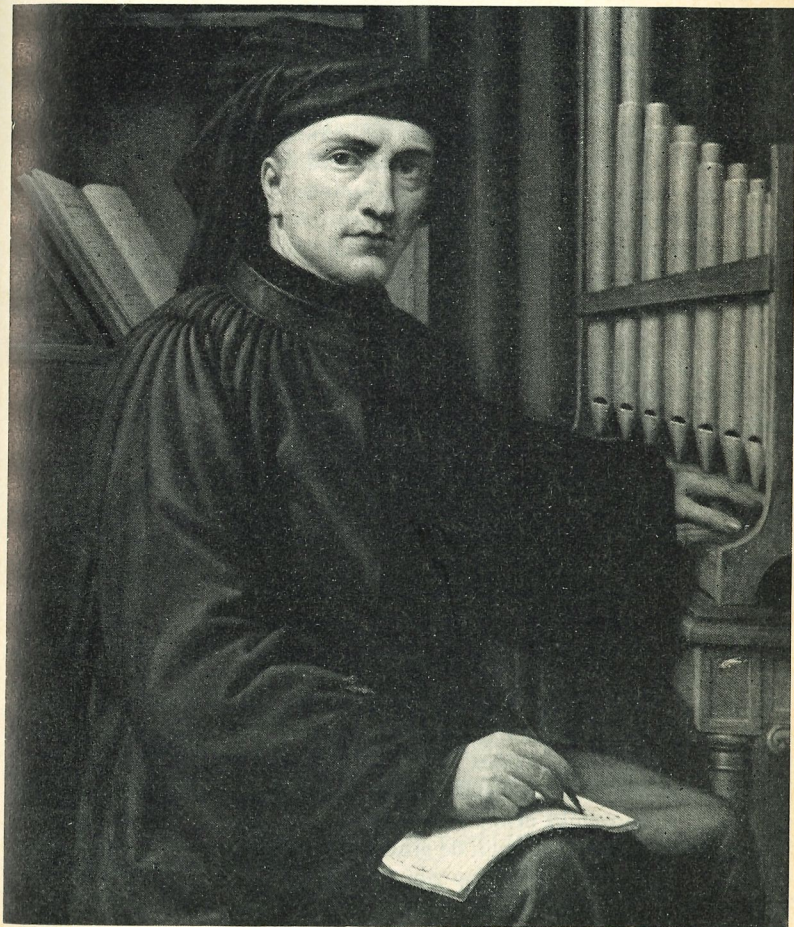
Tulerunt Dominum meum

Pauze

Ton de Leeuw

Lamento Pacis

Josquin des Pres

Augustus 1521: Josquin des Pres sterft in Condé aan de Schelde. Condé, iets ten noorden van Valenciennes, iets ten noorden ook van de streek rond Douai waar hij geboren moet zijn. Vandaag, 450 jaar later, herdenken wij hem als grote Nederlander. Was hij dat? Bestond er een Nederland? Er bestond een Bourgondisch erfland, waar Henegouwen, Holland en Zeeland toe hoorden; Maar Utrecht niet, Friesland niet, Gelre niet.

Bij de tachtig moet Josquin geweest zijn toen hij stierf. Philips de Goede en Karel de Stoute zou hij meegemaakt moeten hebben, de opstand in Vlaanderen, de Jonker-Fransen-Oorlog, het Kaas-en-Brood-volk, al die troebelen en opstanden die aan de regering van Karel V voorafgingen en die een ongelukkig klimaat schiepen voor een musicus. Hij hééft ze dan ook, voor zover we weten, nauwelijks meegemaakt; vroeg vertrok hij naar Italië, laat keerde hij terug. Ook Italië was niet rustig, het was geen eenheid, het bestond uit een wirwar van vinnige staatjes – maar het bezat maecenaten en een rijkere culturele bloei dan het Noorden van die dagen. Afgezien van een verblijf in Frankrijk, was het toch vooral Milaan, Rome, Ferrara dat Josquin voor adellijke broodheren werkte, als zanger, misschien copiist, en, met groeiende bekendheid als componist. Latijnse teksten componeerde hij, italiaanse, franse – nederlandse nooit, ook later niet, toen hij in zijn levensavond terugkeerde naar zijn geboortestreek. Als proost van de kerk Notre Dame moet hij nog een aantal jaren in Condé gewoond hebben; we weten niet precies wanneer hij er kwam en zelfs niet met absolute zekerheid of hij wel inderdaad in 1521 gestorven is; maar dat hij er, na een lang leven onder andermans dak, een eigen huis bezat, en dat hij, als man van wereldfaam, op goede voet stond met de regentes Margaretha van Oostenrijk en de jonge Karel V, weten we wel. Heeft hij zich nog gerealiseerd wat er in 1517 te Wittenberg gebeurde (waar, omgekeerd, Luther zich bijzonder goed realiseerde wie Josquin was!)? Heeft hij kunnen voorzien wat de consequenties van de Hervorming zouden worden, niet alleen voor zijn kunst, maar ook voor zijn vaderland? Maar had hij dan een vaderland? Zijn er aanwijzingen voor dat hij ook maar één woord nederlands sprak? Een franstalige wereldburger. Wat geeft ons het recht, hem als Nederlander te huldigen?

Zijn stijl. Het karakter van Josquins composities en de plaats die hij in de ontwikkelingsgang van de Europese muziek bekleedt, plaatsen hem op het hoogtepunt van wat men de 'Nederlandse Scholen' genoemd heeft, en waartoe ook figuren als Okeghem, Obrecht en Lassus behoren; scholen met een eigen stijl, die zich van bijv. de franse en engelse polyphonie dier dagen onderscheidde. Die stijl, steunend op een technisch meesterschap en zich ontplooiend met een internationaal gezag, is door de tijdgenoten als onmiskenbaar 'nederlands' ervaren.

Talloos zijn, in later eeuwen, de kunstenaars geweest die vanuit de Lage Landen naar Italië trokken, als leerlingen van een kunst die de hunne vooruit was. Josquin en de muzikanten voor en na hem echter, trokken niet uit om te leren; ze werden gehaald om uit te dragen. De Bourgondische landen vormden de kweekplaats waar heel Europa zijn koorknappen vandaan haalden, die uitgroeiden tot zangers, kapelmeesters, componisten. Hun stijl brachten ze mee, ontwikkelden ze verder, verbreidden ze: dat maakt hun invloed zo groot. Zelfs een Palestrina, hoe Italiaans ook in zijn streven naar sonoriteit, is nauwelijks denkbaar zonder die hele geniale 'onderbouw' van Nederlanders, van wie Josquin de grootste was.

Circa twintig missen heeft hij op zijn naam staan, een honderd motetten, ruim zeventig wereldlijke werken, waarvan slechts enkele zuiver instrumentaal.

Ze tonen ons hoe breed de cultuur van deze man geweest is, hoe veelzijdig hij begaafd was, en hoezeer betrokken bij zijn tijd en omgeving. Ze tonen de goede verstaander bovendien – wat voor die tijd betrekkelijk zeldzaam is – welk een ontwikkeling hij als kunstenaar en mens heeft doorgemaakt: van een nog wat traditionele en onpersoonlijke schrijfwijze naar een veel meer individualistische en introverte, van symboliek doortrokken, benadering van de te verklanken tekst. Het grote motet Miserere dat in de eerste jaren van de 16e eeuw geschreven is voor hertog Ercole I van Ferrara kondigt, in al zijn monumentaliteit, toch dit laatste stadium al duidelijk aan.

Helene Nolthenius

Josquin Despres

De profundis clamavi

*De profundis clamavi ad te, Domine: Domine, exaudi vocem meam
fiant aures tuae intendentes in vocem deprecationis meae.*

Si iniquitates observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit?

*Quia apud te propitiatio est, et propter legem tuam, sustinuite, Domine;
sustinuit anima mea in verbo eius; speravit anima mea in Domino.*

A cu stodia matituna usque ad noctem, speret Israel in Domino.

*Quia apud Dominum misericordia, et copiosa apud eum redemptio,
et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius.*

Requiem aeternam dona eis, Domine, et lux perpetua luceat eis.

Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison, Pater noster.

Ave Maria

Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum, Virgo serena.

*Ave coelorum Domina, Maria plena gratia, coelestia, terrestria, mundum
replens laetitia.*

*Ave cujus nativitas nostra fuit solemnitas, ut lucifer lux oriens, verum solem
praeveniens.*

Ave pia humilitas, sine viro fecunditas, cujus annunciatio nostra fuit salvatio.

Ave vera virginitas, immaculato castitas, cujus purificatio nostra fuit purgatio.

*Ave praeclara omnibus angelicis virtutibus, cujus fuit assumptio nostra
glorificatio.*

O mater Dei, memento mei, Amen.

Ave Christi, immolate

*Ave Christe immolate in crucio ara, redemptionis hostia,
morte tua nos amara fac redemptos luce clara tecum frui gloria.*

*Ave verbum, incarnatum de Maria virgine, panis vivus angelorum,
salus et spes infirmorum, medicina peccatorum.*

*Salve corpus Jesu Christi, quod de coelo descendisti et populum redemisti
qui in cruce pependisti.*

*Jesu bone, fons pietatis, laus angelorum, gloria sanctorum, spes peccatorum,
miserere nobis.*

*Salve lux, mundi, verbum patris, hostia vera, viva caro, Deitas integra, verus
homo.*

*Ave principium nostrae creationis, ave pretium nostrae redemptionis,
ave viaticum nostrae peregrinationis, ave solacium nostrae expectationis,
ave salus nostrae salvationis, qui hic immolaris pro nobis et sanctificaris,
juva dies nostros in pace disponi et nos electorum tuorum grege numerari*

Tulerunt Dominum meum

Tulerunt Dominum meum, et nescio, ubi posuerunt eum.

*Dicunt ei angeli: Surrexit, sicut dixit, praecedet vos in Galilaeam,
ibi eum videbitis.*

*Cum ergo fleret, inclinavit se et vidit duos angelos sedentes,
qui dicunt ei: Praecedet vos in Galilaeam. Alleluja.*

Erasmus door Albrecht Dürer.

Lamento Pacis

'Guere la Pacis' werd door Erasmus in 1517 voltooid.

Deze 'Klacht van de vrede' geeft ons een frappant beeld van de onrustige politieke situatie in die jaren. Het bevat een groot aantal klachten tegen vrijwel alle leidende personen en instellingen uit het politieke, maatschappelijke en religieuze leven, en culmineert in een oproep tot werkelijke vrede, die in zijn machteloosheid even pathetisch aandoet als overeenkomstige pleidooien uit onze tijd. Niets in het oeuvre van Erasmus kan daarom beter een brug slaan naar onze eigen tijd. Deze tekst diende als basis voor een compositie voor 16 stemmig koor en 9 instrumentalisten. Gebruik werd gemaakt van slechts enkele, geselecteerde fragmenten uit deze tekst. Het ging me daarbij meer om de ideële inhoud dan om de directe verstaanbaarheid ervan. Dit laatste wordt vrijwel uitgesloten doordat het koor de oorspronkelijke latijnse versie handhaaft, en door de complexe wijze van tekstbehandeling. De compositie heeft drie delen, die in karakter zeer van elkaar verschillen (ze kunnen ook afzonderlijk worden uitgevoerd). Het eerste deel kenmerkt zich door grote, monolithische blokken, die tegenover elkaar worden gezet. Hiertoe worden de uitvoerenden in twee gescheiden ruimtelijke groepen opgesteld. Deze passages worden onderbroken door kleinere, meer transparante fragmenten, die een geheel ander karakter hebben, o.m. door het veelvuldig gebruik van micro-tonen. Micro-tonen zijn in onze tijd, wat chromatiek was in de tijd van Gesualdo di Venosa. Dit deel is daarom een hommage aan deze Italiaanse meester.

Het tweede deel wordt gevormd door vier ruimtelijk gescheiden groepen, ieder op zich uiteraard kleiner van omvang dan in het eerste deel. In feite werd dit deel het eerste gecomponeerd, en wel direct na een reis naar Japan, waar vooral een nadere kennismaking met het Noh-theater een overweldigende indruk achterliet. Middeleeuws-Japanse technieken zijn hier versmolten met hedendaagse westerse concepties. Dit deel – dat aan de uitvoerders de hoogste eisen aan concentratie stelt – is daarom een hommage aan Zeami, één van de grote stichters van het Noh-drama.

Aan het begin van het derde deel vormen alle uitvoerders één gesloten groep. Door ruimtelijke spreiding der musici vindt een geleidelijke ontbinding plaats, die uitmondt in een complete ruimtelijke desintegratie. Op dat moment zijn alle uitvoerders als geïsoleerde individuen over de ruimte verspreid, en zingen – ieder voor zich – nog slechts brokstukken van de vroegere muziek. Dit deel begint met een letterlijk (ritmisch) citaat uit de Missa Mi-Mi van Ockeghem, dat een indicatie is voor de derde hommage in deze compositie, t.w. aan Johannes Ockeghem, grootmeester der polyphonie, een oudere tijdgenoot van Erasmus.

De compositie werd geschreven in 1968–1969, in opdracht van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk.

Ton de Leeuw

Uit het dagboek van Albrecht Dürer tijdens zijn reis door de Nederlanden, juli 1520-1521

'Voorts schonk mijnheer Erasmus mij een spaans manteltje en drie afbeeldingen van mannen'

Lamento Pacis

'Guere la Pacis' was completed by Erasmus in 1517. This 'Complaint of Peace' provides us with a striking picture of the turbulent political situation in those years. It contains a large number of accusations against almost all leading figures and institutions of political, social and religious life and culminates in a call for real peace, in its powerlessness making as pathetic an impression as similar pleas in our own days. For that reason nothing else in Erasmus' works can form a better link with the present time.

This text served as a basis for a composition for a choir of 16 voices and 9 instrumentalists. Only a few fragments, selected out of this text, were used; a free translation is included. In this case its ideal contents were more important to me than its direct intelligibility. The latter is practically excluded, because of the fact that the choir maintains the original Latin version and by the complicated handling of the text.

The composition consists of three parts of a very different nature (they may also be performed separately).

The first part identifies itself by large, monolithical blocks placed opposite each other. For this purpose the performers are posted in two separate spacious groups. These passages are interrupted by smaller, more transparent fragments of an extremely different nature, e.g. by a frequent use of microsounds.

At present micro-sounds are the same as chromatism was in the time of Gesualdo di Venosa. Therefore, this part is an homage to this Italian master. The second part consists of four spatiosely separated groups, each of them of course smaller than in the first part. In fact this part was composed first, immediately after a journey to Japan, where particularly a closer acquaintance with the No-theatre left behind an overwhelming impression. In this part mediaeval Japanese techniques were combined with contemporary Western conceptions. For that reason this part, which as far as concentration is concerned makes the highest demands on the performers, is an homage to Zeami, one of the greatest founders of the No-drama.

At the beginning of the third part all performers are placed in one closed group. Through a spacion dispersion of the musicians the group is gradually disbanded, culminating in a complete spacious desintegration. At that moment all performers are spread over the room as isolated individuals, each one for himself only singing fragments of the original music.

This part starts with a literal (rhythmical) quotation from the Missa Mi-Mi by Ockeghem, being an indication of the third homage in this composition, namely to Johannes Ockeghem, past master of polyphony, an older contemporary of Erasmus. The composition was written in 1968-1969, commissioned by the Ministry of Culture, Recreation and Social Work.

Ton de Leeuw

Gesualdo di Venosa, 1560-1613

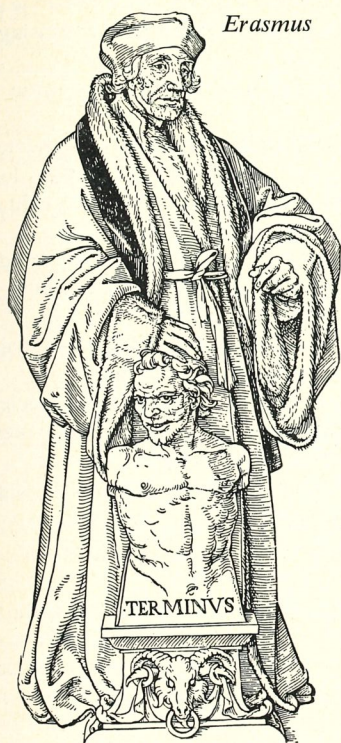
(Partitura delli sei libri de Madrigali a cinque Voci)

Motokiyo Zeami, 1363-1443

(de belangrijkste auteur en acteur van het Japanse Noh theater)

Johannes Ockeghem, ± 1430-1495

(missen, motetten, chansons en canons, o.a. zijn zes-en dertige canon 'Deo Gratias')

Josquin des Pres

Ton de Leeuw
1926

Lamento Pacis (wereldpremière)

- I Hommage aan Gesualdo di Venosa
- II Hommage aan Zeami
- III Hommage aan Johannes Ockeghem

Deel I

a) De vrede spreekt:

Als het voor de mensen gunstig zou zijn mij zo onrechtmatig te bejegenen, dan zou ik mij slechts daarover beklagen. Maar omdat zij zich daarmee van de bron van alle menselijke geluk afkeren, en een zee van ellende toelaten, betreur ik veel meer hun eigen ongeluk dan mijn onrecht. Het is onmenselijk een geliefde van zich af te stoten, het is ondankbaar een weldoener vijandig te bejegenen. Maar is het niet de waanzin ten top gevoerd als men elkaar de onvergelijkelijke gaven misgunt die door mij worden geschonken, en zich daardoor zoveel ellende op de hals haalt?

b) Je waagt het om 'God de Vader' aan te roepen, en tegelijk je broeder het mes op de keel te zetten? 'Geheiligd worde Uw naam'. Hoe kan men Gods naam meer door het slijk halen dan door deze wederzijdse slachterijen? 'Uw rijk kome tot ons'. Zo bid je, om tegelijk met stromen van bloed je macht te bevestigen? 'Uw wil geschiede in hemel en aarde'. God wil vrede; bereid jij niet juist de oorlog voor? Je bidt om 'dagelijks brood', maar brand je niet de velden van je broeders af? En hoe kan een broedermoordenaar bidden 'Vergeef ons onze schuld, zoals wij ook aan anderen hun schuld vergeven'? Je wilt de 'bekoring' ver van je houden; tracht je niet,

onder eigen levensgevaar, de broeder in de val te lokken? En hoe kan je 'verlost worden van den boze', als je op diens ingeving de gemeenste aanslagen tegen je broeders uitvoert?

c) Bij de mensen zoek ik mijn toevlucht, maar in alle hoeken der aarde ontmoet ik wrijving en strijd.

In een stad zoek ik mijn toevlucht, maar alles is door onenigheid aangevreten. In een vorstenhof wil ik me terugtrekken, maar de vorsten worden meer door hartstocht dan door wijsheid geleid, en het hof is verziekt door ijverzucht en intriges.

Bij de geleerden zoek ik mijn toevlucht, maar ook hier een weliswaar minder bloedige, maar even onzinnige strijd. De ene school vecht met de andere, en naar gelang de plaats wisselt de waarheid van gezicht.

Kan ik dan mijn heil vinden bij de godsdienst? Maar de ene bisschop strijdt met de andere, en zelfs binnen de kloostergemeenschap dienen de verschillende namen, ritens en ceremonieën er slechts toe om zich te verdelen. Ja, zelfs in het menselijk hart heb ik geen rustplaats gevonden. Want de mens is het met zichzelf niet eens. Het verstand vecht met het gevoel, en de gevoelens verdringen elkaar. De vroomheid lokt hierheen, de begeerte daar, en zo de wellust, toorn eierzucht en hebzucht.

NCRV-Vocaal Ensemble

Deel II

a) Als het begrip vaderland diegenen verbindt die van dezelfde voorvaders afstammen, als een bloedverwantschap tot vriendschap voert, dan is deze wereld in waarheid ons aller gemeenschappelijke vaderland.

b) Zie 1a.

c) Allen zijn aan dezelfde wetten van geboorte en dood onderworpen: allen hebben dezelfde stamvaders en dezelfde bronnen; allen hebben hetzelfde voorbeeld. Wat is gebrekkiger en vluchtiger dan een mensenleven? Aan hoeveel ziekten en slagen van het lot is het al onderworpen? De menselijke geest is met blindheid geslagen, want nog is dit de mensen niet genoeg. In alle hoeken der aarde staan zij tegen elkaar op; partij tegen partij, volk tegen volk, vorst tegen vorst, stad tegen stad.

d) Wat heeft de mijter met de helm gemeen, wat de kromstaf met het zwaard, wat het evangelieboek met het schild? Hoe kan men het volk met de vredewens begroeten, en tegelijk tot de heftigste strijd ophitsen? Met de mond de vrede prediken, en metterdaad de oorlog voorbereiden?

Deel III

Ik doe een beroep op U, vorsten, van wier daden de mensen het meest afhankelijk zijn. De aarde schreeuwt om vrede. Stel die niet uit om onnozele redenen.

Ik doe een beroep op U, priesters. Zoek met alle kracht datgene, wat God het welgevalligst is.

Ik doe een beroep op U, theologen. Preek het evangelie van de vrede.

Ik doe een beroep op U, bisschoppen. Gebruik Uw autoriteit om de vrede te verzekeren.

Ik doe een beroep op U allen. Wordt U bewust van de macht die de eendracht der massa tegen de tyrannie van machthebbers kan hebben.

Tracht allen met vereende krachten bij te dragen tot het geluk van allen.

vrije vertaling: Ton de Leeuw

Ton de Leeuw

In 1926 werd Ton de Leeuw in Rotterdam geboren. Hij ontving zijn muzikale opleiding in Nederland en Frankrijk, o.a. bij Olivier Messiaen.

Voorts studeerde hij muziektechnologie bij dr Jaap Kunst.

Enige composities: 'Job', 1965, radiofonisch oratorium; 'Mouvements rétrogrades', 1957, voor orkest; 'Antiphonie', 1960, voor blaasinstrumenten en electronica; 'Ombres', 1961, voor orkest; 'Alceste', 1962, televisie-opera; 'De droom', 1965, opera; 'Lamento pacis', 1969, voor koor en instrumentalisten.

Uitspraken van Erasmus

**In een stad zoek ik mijn toevlucht,
Maar alles is door onenigheid aangevreten**

**Als een bloedverwantschap tot vriendschap voert,
Dan is deze wereld in waarheid
ons aller gemeenschappelijke vaderland**

**De aarde schreeuwt om vrede.
Stel die niet uit om onnozele redenen.**

Holland Festival 1971

Eduard van Beinum stichting

Gratis concerten op 'Queekhoven' te Breukelen

- 15 juni, 14.30 uur Claude Helffer, piano
Werken van Berg, Boulez, Serocki, Messiaen
- 20 juni, 14.30 uur Mary Lindsey, sopraan
Felix de Nobel, piano
Werken van Berg, Nono, Strawinsky, Ravel,
Dallapiccola
Lotte Lenya is uitgenodigd voor een causerie
- 22 juni, 14.30 uur Gaudeamus Strijkkwartet
Werken van Berg, Marco, Lutoslawski
- 23 juni, 14.30 uur Lode Devos, tenor
P. Bartholomée, piano
Werken van Hindemith, Schönberg, Poulenc, Bartok,
Krenek
- 24 juni, 14.30 uur Siegfried Palm, cello
Werken van Hindemith, Penderecki
- 28 juni, 14.30 uur Ardito blaaskwintet
Werken van Escher, Stockhausen, Bruynel
- 30 juni, 14.30 uur Ursula en Heinz Holliger, harp en hobo,
A. Nicolet, fluit, J. Wyttenbach, piano
Werken van Milhaud, Zimmermann, Wyttenbach
- 1 juli, 14.30 uur Zie 30 juni.
Werken van Boulez, Berio, Takemitsu, Holliger en
Huber
- 2 juli, 14.30 uur Walter Boeykens, klarinet
Tan Crone, piano
Werken van Lutoslawski, Berg, Laporte
- 5 juli, 14.30 uur Alfons en Aloys Kontarsky, piano's
Werken van Strawinsky, Brown, Zimmermann
- 6 juli, 14.30 uur Slagwerkgroep Amsterdam
*Dit concert vindt niet plaats op 'Queekhoven' maar in
de Spiegelzaal van het Concertgebouw te Amsterdam.*
Werken van Kasimir, Serocki en Ohana.

Inlichtingen voor gratis plaatsen bij:

Cisca-Uitkrant, Stadsschouwburg Amsterdam, tel. 020-229011 of
229012, 'Queekhoven', Breukelen, 03462-1562